

Тетяна СІТАШ

УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ПЛАНУВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Обґрунтовано альтернативи фінансового планування охорони здоров'я в Україні. Охарактеризовано три види фінансового планування галузі: стратегічне, поточне та оперативне. Виявлено проблеми охорони здоров'я та запропоновано альтернативні напрями їх вирішення.

Дефіцит державних ресурсів та складний фінансовий стан галузі охорони здоров'я в Україні зумовили функціонування установ за принципом обмеженості бюджетного фінансування. Враховуючи застарілість нормативно-правового забезпечення та відсутність механізмів залучення і використання інших джерел фінансування, медична галузь не отримала необхідного розвитку.

Сучасна соціально-економічна та демографічна ситуація, подальше погіршення стану здоров'я населення ставить перед державою такі серйозні завдання, які вже неможливо вирішувати на старих організаційно-методичних засадах. Очевидно, що зниження бюджетного фінансування охорони здоров'я досягло критичного рівня, в результаті чого вона втратила необхідну стійкість, доступність і якість надання медичної допомоги населенню.

Проблематика, що розглядається, зумовлена, насамперед, необхідністю пошуку шляхів її вирішення, спрямованих на альтернативи фінансового планування охорони здоров'я.

Актуальність проблеми ефективного функціонування, діяльності та фінансового планування галузі охорони здоров'я висвітлювалась у працях таких науковців, як: Й. Бескид, С. Буковинський, О. Васи-

лик, О. Величко, В. Дем'янишин, В. Опарін, С. Кондратюк, О. Кириленко, Ю. Пасічник, В. Федосов, С. Юрій та ін. Проте в економічній літературі ще недостатньо розглянуто та проаналізовано необхідність удосконалення планування охорони здоров'я, що й обумовило вибір теми дослідження.

Мета статті полягає в оцінці сучасного стану, розгляді проблематики, визначенні альтернатив, а також розробці конкретних практичних рекомендацій щодо розвитку й оптимізації планування видатків охорони здоров'я у сучасних умовах.

Для формулювання змістовних пропозицій щодо визначення альтернатив фінансового планування галузі охорони здоров'я, доцільно виокремити основні недоліки й оцінити її сучасний стан, який характеризується:

- недосконалістю законодавчо-нормативних актів, які впливають на забезпечення умов для поліпшення стану здоров'я населення та підвищення ефективності використання галуззю трудових, матеріально-технічних і фінансових ресурсів відповідно до принципів ринкової економіки;

- нераціональною організацією медичної допомоги та диспропорціями в розвитку амбулаторно-поліклінічної й стаціонарної, первинної і спеціалізованої до-

помоги, а також незадовільним зв'язком та послідовністю у їх наданні;

- недостатнім та нестабільним фінансуванням галузі, що обумовлює низький рівень оплати праці медичних працівників, брак коштів для забезпечення доступної, якісної й ефективної медичної допомоги;

- недосконалістю сучасних медичних технологій, низьким рівнем медикаментозного і матеріально-технічного забезпечення закладів охорони здоров'я;

- неякісним інформаційним забезпеченням і неефективним управлінням системою охорони здоров'я на різних рівнях.

У цьому контексті вагомим значення набуває послідовна політика та ефективне управління галуззю. Основним завданням держави в сучасних умовах має бути створення відповідного нормативного й регулюючого середовища для надання можливості закладам охорони здоров'я активно залучати комерційні структури до фінансування своєї галузі. Крім того, досвід розвинених країн світу показує, що на забезпечення ефективного функціонування системи охорони здоров'я необхідно витратити значні обсяги матеріально-технічних і фінансових ресурсів. Тому, враховуючи зазначене, альтернативи реформування економічних засад системи охорони здоров'я зосереджуються на створенні прозорих фінансово-економічних механізмів цільового накопичення та адресного використання як бюджетних, так і позабюджетних коштів. Водночас дедалі більше виявляється розуміння того, що причина незадовільного стану закладів охорони здоров'я криється не лише в дефіциті коштів, а й в неефективному використанні наявних ресурсів.

За умов ринкової економіки, самостійності медичних закладів, їхньої відповідальності за результати діяльності виникає об'єктивна необхідність визначення тенденцій розвитку фінансового стану та

перспективних фінансових можливостей. У таких умовах перспективне фінансове планування є основною формою реалізації головних цілей закладів.

Існуюче сьогодні кошторисне планування бюджетних закладів охорони здоров'я спрямоване на покриття витрат поточної діяльності і взагалі не передбачає планування перспективного розвитку закладу.

Загалом фінансове планування охорони здоров'я – це процес розробки фінансових планів і планових (нормативних) показників щодо забезпечення розвитку охорони здоров'я, а також підвищення ефективності фінансової діяльності закладів цієї галузі [3].

Об'єктом фінансового планування є доходи і надходження, їх формування і розподіл, планування обсягів і джерел фінансування.

Поточна діяльність медичного закладу повинна бути забезпечена фінансовими ресурсами з урахуванням інтересів перспективного розвитку, визначення та оцінки ефективності їх використання, а також постійним здійсненням контролю за фінансовим станом закладу.

Фінансове планування, на нашу думку, доцільно здійснювати з обґрунтуванням ефективності управлінських рішень та визначенням забезпеченості джерелами фінансування, оптимізації витрат і позитивних економічних результатів. Тому планування видатків пропонуємо проводити згідно з принципами:

- об'єктивної потреби;
- комплексності;
- науковості.

Далі нагадаємо, що кошторисне фінансування закладів бюджетної сфери полягає у забезпеченні витрат за рахунок зовнішнього фінансування і здійснюється за такими принципами, як плановість, підзвітність, цільовий характер та надання коштів залежно від фактичних показників діяльності

установи. За такої ситуації, було б помилковим ігнорувати ту обставину, що фінансовому плануванню бюджетних закладів охорони здоров'я притаманна відсутність стратегічного (перспективного) планування, яке повинно бути першим етапом фінансового та визначало б основні напрямки поточного планування.

Стратегічне планування (Strategic Planning) – це довгострокове планування на основі проміжних цілей. Стратегія визначається головною та проміжними цілями, які дозволяють досягнути основної цілі, а також визначає, звідки взяти ресурси для досягнення цілей і як їх розподілити. Загалом стратегія виглядає так [5]:

1. Для досягнення цілі G , необхідно досягнути проміжних цілей G_1 , G_2 та G_3 .
2. Для досягнення цілі G_1 , треба ресурси $r_1, r_2, r_3 \dots$ вкласти у завдання T_1, T_2, T_3 .
3. Для досягнення цілі G_2 , ресурси $r_4, r_5, r_6 \dots$ вкласти у завдання T_4, T_5, T_6 .
4. Для досягнення цілі G_3 , ресурси $r_7, r_8, r_9 \dots$ вкласти у завдання T_7, T_8, T_9 .

Стратегічне планування базується на загальній стратегії розвитку охорони здоров'я, є її частиною та має підпорядкований характер. З іншого боку, фінансова стратегія суттєво впливає на загальну стратегію розвитку, оскільки дає можливість забезпечити галузь необхідними фінансовими ресурсами. Стратегічне планування здійснюється у чотири етапи [3; 7].

Перший етап – окреслення періоду формування перспективних фінансових планів. Період фінансового перспективного планування визначається терміном загальної стратегії розвитку і не повинен виходити за його межі. В умовах загальної нестабільної економічної ситуації період стратегічного планування обмежується трьома-п'ятьма роками, а за умови досягнення економічної стабільності може бути збільшений до десяти років.

Другий етап – формування стратегічних цілей фінансової діяльності – полягає в забезпеченні фінансовими ресурсами загальної стратегії розвитку закладу охорони здоров'я та оптимальному управлінні фінансовими ресурсами.

Фінансова стратегія реалізується через встановлення низки фінансових нормативів, що зумовлюють послідовне досягнення поставленої мети, збільшення бюджетного фінансування, виявлення й освоєння нових джерел фінансування. Стабільність розвитку досягається встановленими нормативами фінансової стабільності та платоспроможності.

Третій етап – конкретизація показників фінансової стратегії за окремими періодами її реалізації – передбачає поетапне досягнення цільових нормативів. Фінансові показники повинні бути погоджені між собою та з загальними економічними показниками розвитку медичного закладу.

Четвертий етап – розробка фінансової політики за окремими аспектами фінансової діяльності. Вона зосереджується на найбільш важливих аспектах діяльності та окремих етапах її здійснення і має багаторівневий характер [3; 7].

Другою складовою фінансового планування є поточне фінансове планування, яке полягає в розробленні конкретних фінансових планів на рік з поквартальною розбивкою. Це планування дає змогу закладу охорони здоров'я сформувати структуру доходів і витрат на поточний рік. Плановим документом є кошторис медичного закладу. Для складання поточного фінансового плану використовують наступні показники:

- цільові фінансові нормативи за основними напрямками діяльності на поточний період;
- плановий обсяг медичної допомоги та лікувально-профілактичних заходів;

– система розроблених у закладах охорони здоров'я нормативів витрат економічних ресурсів [3; 4].

Поряд з цим вирізняють відповідний етап оперативного планування фінансової діяльності, який вкрай необхідний закладу охорони здоров'я для контролю за фактичним надходженням коштів на рахунок, витрачанням коштів у процесі господарської діяльності та виконанням поточного фінансового плану. Виконання поточного фінансового плану здійснюється через оперативне фінансове планування.

У такому ракурсі оперативне планування фінансової діяльності полягає в розробленні комплексу короткострокових планів, що відображає доходи та видатки фінансових ресурсів у процесі її здійснення. План визначає обсяг і склад витрат за напрямками діяльності для медичного закладу загалом і кожного структурного підрозділу зокрема, а також джерела покриття цих витрат. Ключовим моментом є те, що процес оперативного планування фінансової діяльності має безперервний характер і забезпечує стабільність функціонування системи, здійснення постійного контролю за результатом фінансової діяльності медичного закладу.

Особливою формою плану є платіжний календар, розроблений за окремими видами руху фінансових ресурсів та видами фінансових зобов'язань. За допомогою платіжного календаря медичний заклад:

- узгоджує свої грошові надходження і майбутні витрати;
- формує інформацію про рух коштів і витрат та здійснює їх аналіз;
- визначає ефективні напрямки використання коштів [7].

Дуже часто наводять аргументовані пояснення стосовно платіжного календаря, який попри позитивні моменти повністю не забезпечує реалізацію завдань оперативно-

го фінансового планування за всіма напрямками діяльності закладу охорони здоров'я та окремими структурними підрозділами. Тому у процесі фінансового планування надається перевага принципам бюджетування.

Зазначимо, що бюджет установи, з точки зору зарубіжної фінансової науки, – це оперативний фінансовий план, що складається у формі балансу доходів і витрат на короткостроковий період і забезпечує ефективний контроль за надходженням і витрачанням коштів медичного закладу [2; 7]. Він є внутрішнім фінансовим документом, який не має стандартизованої форми. Бюджети можуть бути різні за формою та змістом – одні характеризують діяльність медичного закладу за окремими напрямками і структурними підрозділами, інші складаються з інтегрованих індивідуальних бюджетів і відображають діяльність закладу охорони здоров'я загалом.

З огляду на зазначене, пропонуємо поглянути на бюджетування у нашій країні як на завдання оптимізації витрат, яке має бути складовою мережі фінансових планів, що дасть змогу ефективно скласти кошторис відповідно до встановлених пріоритетів, а головне – проводити аналіз чутливості, тобто у разі невідповідності поточних фактичних результатів плановим показникам, бюджетування повинно виявити ланку, яка стала причиною відхилень, що дозволить обрати оптимальний варіант перерозподілу витрат кошторису для усунення проблеми.

Бюджетування, на нашу думку, може бути спрямоване на виконання двох завдань:

- 1) визначення обсягу та складу поточних витрат, пов'язаних з наданням медичних послуг на медикаменти, реактиви, одноразовий інструментарій тощо;
- 2) забезпечення покриття витрат фінансовими ресурсами.

Бюджет установ за цих умов базуватиметься як на загально визначених вимогах та процедурах, так і розроблених самостійно закладом охорони здоров'я. До загальних вимог ми відносимо:

- розробку бюджетів всіма підрозділами, що сприятиме поліпшенню координації діяльності медичного закладу;
- забезпечення єдиного порядку підготовки, аналізу та затвердження бюджетів;
- координацію всіх структурних підрозділів закладу охорони здоров'я в процесі складання бюджетів;
- обґрунтованість бюджетів відповідно до результатів, тенденцій, економічних чинників і прийнятих напрямків розвитку медичного закладу.

Завдання цілком вкладаються у концепцію формальної математичної оптимізаційної проблеми: максимізація функції результату за умови обмежень, що накладаються на витрати. Обмеження можуть накладатися на весь бюджет в цілому та на окремі його складові у вигляді як строгих, так і нестрогих нерівностей. Складність проблеми не в її вирішенні, а в формулюванні, оскільки у неприбутковому секторі, до якого належить і діяльність бюджетних установ охорони здоров'я, жодну функцію результату не можна виміряти лише у грошовому виразі. Зокрема, впровадження програмно-цільового методу призведе до наявності низки цільових показників, які вимірюються у різних одиницях. Тому для формалізації оптимізаційного завдання всі ці показники необхідно звести до одного та фактично поставити чіткі кількісні пріоритети між ними.

Далі для об'єктивної оцінки фінансового планування, варто пам'ятати, що воно передбачає поєднання матеріальних, трудових і грошових ресурсів. У процесі його здійснення використовуються різні методи, тобто конкретні способи і прийоми плано-

вих розрахунків. Найпоширенішим є балансовий, нормативний, розрахунково-аналітичний [3; 6; 7].

Балансовий метод розрахунку передбачає не тільки баланс підсумкових показників, а й визначення джерел фінансування для кожної статті витрат. Сутність нормативного методу полягає у використанні певних фінансових норм та техніко-економічних нормативів. У разі використання розрахунково-аналітичного методу планування, показники обчислюють на підставі аналізу фактичних показників у поточному періоді з урахуванням їх зміни у плановому періоді.

Всі методи в процесі планування застосовуються комплексно.

Використання фінансового планування державними закладами охорони здоров'я, які отримують кошти від позабюджетної діяльності, допоможе оптимально визначити обсяги та джерела фінансування, а також раціонально й ефективно використовувати фінансові ресурси, здійснювати розвиток матеріально-технічної бази та покращити якість надання медичних послуг.

На основі вищезазначеного можна зробити наступні висновки:

1. Сучасний етап розвитку охорони здоров'я України характеризується багатомасштабністю системи та переходом до ринкових механізмів управління. Впровадження програмно-цільового методу у бюджетний процес вимагає розвитку механізмів фінансового планування в охороні здоров'я, зокрема на мікрорівні.

2. Фінансовий план – це баланс доходів і витрат коштів, він забезпечує поєднання матеріальних, трудових і грошових ресурсів. Розрізняють три види фінансового планування: стратегічне, поточне та оперативне.

3. Основними проблемами для ефективного функціонування охорони здоров'я і діяльності її закладів є:

– постатейне кошторисне фінансування медичних закладів не створює стимулів до пошуку шляхів підвищення ефективності використання наявних ресурсів;

– фінансування медичних закладів, що знаходяться у державній власності, передбачає, згідно з Бюджетним кодексом, спрямування коштів на їх утримання, а не покриття витрат відповідно до обсягів виконаної роботи;

– розподіл коштів для кожного закладу охорони здоров'я здійснюється відповідно до застарілих підходів – залежно від потужності;

– дефіцит фінансування не дозволяє забезпечувати своєчасне оновлення морально і фізично застарілого обладнання;

– система фінансового і статистичного обліку та звітності охорони здоров'я не дозволяє одержати інформацію, необхідну для ефективного планування і розподілу ресурсів.

4. Вирішення перерахованих проблем в фінансовій діяльності державних закладів охорони здоров'я можливе за допомогою модернізації фінансового планування і, насамперед, стратегічного планування, що дає змогу закладу:

– ефективно використовувати фінансові ресурси;

– проводити фінансові дії відповідно до економічного стану та матеріальних можливостей закладу;

– здійснювати розвиток матеріальної бази закладу за рахунок виявлених вільних фінансових ресурсів від позабюджетної діяльності;

– покращити якість надання платних медичних послуг.

5. Стратегічне планування є особливим видом практичної діяльності людей, планової роботи, яка полягає в розробці стратегічних рішень, що передбачають висунення таких цілей і стратегій поведінки відповідних об'єктів управління, реалізація яких забезпечує їх ефективне функціонування в довго-

строковій перспективі, швидкій адаптації до змін умов зовнішнього середовища.

6. При науково обґрунтованому фінансовому плануванні існує стійка позитивна кореляція між плановими й досягнутими результатами. У результаті реалізації визначених завдань усіх етапів планування в охороні здоров'я у кінцевому підсумку можна обґрунтувати планові обсяги медичної допомоги в рамках територіальної програми державних гарантій; визначити обсяги й фінансові нормативи надання медичної допомоги, а також основні показники діяльності медичних закладів; сформулювати програму модернізації охорони здоров'я.

Література

1. Концепція розвитку охорони здоров'я населення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.moz.gov.ua/docs/docs_u.php?d=0&n=12
2. Методичні рекомендації щодо планування видатків та використання бюджетних коштів для надання медичної допомоги закладами охорони здоров'я. – К., 2011. – 29 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.moz.gov.ua/docfiles/Metod_budget.pdf
3. Пащенко В.М. Підприємницька діяльність та управління фінансами в охороні здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://med.univer.kharkov.ua/science/vestnik/>
4. Прогнозирование, стратегическое планирование и национальное программирование / Б. Н. Кузык, В. И. Кушлин, Ю. В. Якова. – М.: Экономика, 2009. – 591 с.
5. Стратегічне планування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%>
6. Управление и экономика здравоохранения / Под ред. А. И. Вялкова. – М.: ГЭОТАР-Медиа, 2009. – 664 с.
7. Фінансове планування доходів та витрат у діяльності бюджетних медичних закладів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/Vzh